PUNJAB POLICE • PSSSB • PUNJAB PCS • GOVERNMENT EXAMS

HOUSE OF ASPIRANTS

ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿਵਸਥਾ

ਅਧਿਆਇ 3

ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ

ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਵੈੱਬਸਾਈਟ
houseofaspirants.in

ਐਡੀਸ਼ਨ
ਅਕਤੂਬਰ 2026

ਭਾਸ਼ਾ
ਪੰਜਾਬੀ

House of Aspirants

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੋ-ਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਤਿਆਰੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮ

houseofaspirants.in

ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀ

House of Aspirants ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ। ਇਹ ਨੋਟਸ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀ ਲਈ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ: **ਪ੍ਰੀਖਿਆ-ਮੁਖੀ, ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ**।

> “ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।”

ਇਹਨਾਂ ਨੋਟਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਕਿਵੇਂ ਲਈਏ

1 ਪੜ੍ਹੋ
ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਜੋ ਨੁਕਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ।

2 ਅਭਿਆਸ ਕਰੋ
houseofaspirants.in 'ਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ MCQ ਕੁਇਜ਼ ਹੱਲ ਕਰੋ।

3 ਦੁਹਰਾਈ ਕਰੋ
ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਏ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਕਰੋ।

ਸਾਡੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਜਾਓ

- ਦੋ-ਭਾਸ਼ੀ ਨੋਟਸ: ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
- ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੁਇਜ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਆਇ-ਵਾਰ MCQs
- ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਕਰੰਟ ਅਫੇਅਰਜ਼
- 10+ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਪੱਤਰ
- ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ

ਸਕੈਨ ਕਰੋ

www.houseofaspirants.in

ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਚੈਨਲ ਨਾਲ ਜੁੜੋ

- ਨਵੇਂ ਨੋਟਸ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
- ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅੱਪਡੇਟ
- ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ
- ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ PDFs
- ਲਾਈਵ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਸੈਸ਼ਨ

ਜੁੜਨ ਲਈ ਸਕੈਨ ਕਰੋ

t.me/HouseOfAspirant

ਸਿੱਖਦੇ ਰਹੋ। ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਰਹੋ। ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਰਹੋ।

ਟੀਮ House of Aspirants

© 2026 House of Aspirants. ਇਹ ਨੋਟਸ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹਨ। ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਛਾਪਣ, ਵੰਡਣ ਜਾਂ ਵਪਾਰਕ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ 3

ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ (Union and its Territory)

Union and its Territory

Part I (ਅਨੁਛੇਦ 1–4), ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ (Reorganisation of States), ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (Union Territories)

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ

- Part I: ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਅਨੁਛੇਦ 1–4) Part I: Union and its Territory (Articles 1–4)
- ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ Evolution of Indian States
- ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ States Reorganisation Commissions
- 1956 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਾਏ ਗਏ ਰਾਜ States Created after 1956
- ਅੱਜ ਦਾ ਭਾਰਤ: ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ India Today: States and Union Territories

Part I: ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਅਨੁਛੇਦ 1–4)

Part I: Union and its Territory (Articles 1–4)

ਅਨੁਛੇਦ 1 · Article 1

- ਇੰਡੀਆ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ, ਨੂੰ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ (Federation) ਦੀ ਥਾਂ **'ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਘ' (Union of States)** ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਦੇਸ਼ ਇੱਕ **ਅਖੰਡ ਇਕਾਈ** ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ **ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ** ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:
  1. ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ
  2. ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
  3. ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ
- ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ **ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ (First Schedule)** ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
- ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ **28 ਰਾਜ** ਅਤੇ **8 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼** ਹਨ।

- ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ **ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ**।

ਅਨੁਛੇਦ 2 · Article 2

- ਸੰਸਦ (Parliament) ਨੂੰ **'ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ'** ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।
- ਇਹ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:
  - (a) ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ **ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ** ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ; ਅਤੇ
  - (b) ਨਵੇਂ ਰਾਜ **ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ** ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਅਨੁਛੇਦ 3 · Article 3

ਇਹ **ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ** ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸੰਸਦ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ:

- ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ, ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ;
- ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਵਧਾ ਸਕਦੀ ਹੈ;
- ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਘਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ;
- ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ
- ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਰਤਾਂ:

- ਅਜਿਹਾ ਬਿੱਲ (Bill) ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ **ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ (Prior Recommendation)** ਨਾਲ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਬਿੱਲ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ **ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨਪਾਲਿਕਾ (State Legislature)** ਕੋਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।
- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ (ਜਾਂ ਸੰਸਦ) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਨਣ ਲਈ **ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ**।

> **ਯਾਦ ਰੱਖੋ REMEMBER**
>
> ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ **'ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਸੰਘ'** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ (ਪੁਨਰਗਠਿਤ) ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸੰਘ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ।

ਅਨੁਛੇਦ 4 · Article 4

- ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ (ਅਨੁਛੇਦ 2) ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਫਲ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ (ਅਨੁਛੇਦ 3) ਲਈ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਵਿਧਾਨ (Constitution) ਦੀਆਂ **ਸੋਧਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ (Amendments) — ਅਨੁਛੇਦ 368** ਅਧੀਨ।

- ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ **ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ (Simple Majority)** ਨਾਲ ਆਮ ਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਸੇ **ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ** ਸਿਰਫ਼ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ **ਅਨੁਛੇਦ 368** ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

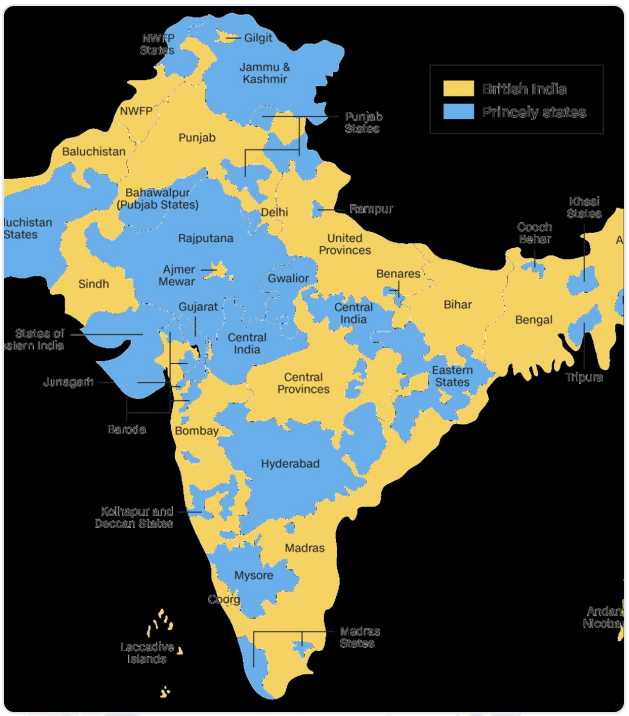
ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

Evolution of Indian States

- ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਸਨ:
  - **ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੂਬੇ** (British provinces) — ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਸ਼ਾਸਨ ਹੇਠ; ਅਤੇ
  - **ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ (Princely States)** — ਦੇਸੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਹੇਠ, ਪਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਾਜ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ (ਸੁਰੱਖਿਆ) ਅਧੀਨ।
- ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ **552 ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ** ਵਿੱਚੋਂ **549** ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਬਾਕੀ **3 — ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ** — ਨੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
- ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ:

ਰਾਜ State	ਏਕੀਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ Mode of integration
ਹੈਦਰਾਬਾਦ (Hyderabad)	**ਪੁਲਿਸ ਕਾਰਵਾਈ** (Police action)
ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ (Junagarh)	**ਜਨਮਤ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ (Referendum)**
ਕਸ਼ਮੀਰ (Kashmir)	**ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (Instrument of Accession)** (26 ਅਕਤੂਬਰ 1947)

- **ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ** (Sardar Vallabhbhai Patel) ਅਤੇ **ਵੀ.ਪੀ. ਮੈਨਨ** ਨੇ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।



ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ: ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ

- ਸਾਲ **1950** ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਦਾ **ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਨ** ਸੀ — **Part A, Part B, Part C ਅਤੇ Part D** ਰਾਜ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ **29** ਸੀ।

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ

States Reorganisation Commissions

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ:

1. ਧਰ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਜੂਨ 1948) · 1. Dhar Commission (June 1948)

- ਇਸ ਨੂੰ **ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੂਬੇ ਕਮਿਸ਼ਨ (Linguistic Provinces Commission)** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ **ਐੱਸ.ਕੇ. ਧਰ** ਨੇ ਕੀਤੀ।
- ਇਸ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਥਾਂ **ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸਹੂਲਤ** ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ।

2. ਜੇ.ਵੀ.ਪੀ. ਕਮੇਟੀ (ਦਸੰਬਰ 1948) · 2. JVP Committee (December 1948)

- ਮੈਂਬਰ: **ਜ**ਵਾਹਰਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, **ਵ**ੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਅਤੇ **ਪ**ੱਟਾਭੀ ਸੀਤਾਰਾਮੱਈਆ।
- ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ **ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ**।

- ਲੰਮੇ ਲੋਕ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ **ਪੋੱਟੀ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਲੂ** ਦੀ **56 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ** ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ **ਪਹਿਲਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਾਜ — ਆਂਧਰਾ ਰਾਜ** — **ਅਕਤੂਬਰ 1953** ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਤੇਲਗੂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ।

3. ਫ਼ਜ਼ਲ ਅਲੀ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਦਸੰਬਰ 1953) · 3. Fazl Ali Commission (December 1953)

- ਇਸ ਦਾ ਗਠਨ **ਦਸੰਬਰ 1953** ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ; ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ **ਸਤੰਬਰ 1955** ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।
- ਇਸ ਨੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ **ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ**।
- ਇਸ ਨੇ **ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ** ਅਤੇ **16 ਰਾਜ ਅਤੇ 3 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਖੇਤਰ ਬਣਾਉਣ** ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ।
- ਇਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ 'ਤੇ, **ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956** ਦੇ ਨਾਲ **7ਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1956** ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ **14 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ 6 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ** ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ।

1956 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਾਏ ਗਏ ਰਾਜ

States Created after 1956

ਰਾਜ ਨੰ. State no.	ਨਵਾਂ ਰਾਜ New state	ਵੇਰਵਾ Description
15ਵਾਂ	**ਗੁਜਰਾਤ** (1960)	1960 ਵਿੱਚ, ਦੋਭਾਸ਼ੀ ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਨੂੰ **ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ** (ਮਰਾਠੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ) ਅਤੇ **ਗੁਜਰਾਤ** (ਗੁਜਰਾਤੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ) ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ।
16ਵਾਂ	**ਨਾਗਾਲੈਂਡ** (1963)	ਅਸਾਮ ਤੋਂ ਨਾਗਾ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਤੁਏਨਸਾਂਗ ਖੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।
17ਵਾਂ	**ਹਰਿਆਣਾ** (1966)	ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ 'ਤੇ — **ਸ਼ਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ (1966)**— ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ **ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ** ਬਣਾਏ ਗਏ।
18ਵਾਂ	**ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼** (1971)	ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
19ਵਾਂ, 20ਵਾਂ, 21ਵਾਂ	**ਮਣੀਪੁਰ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਮੇਘਾਲਿਆ** (1972)	ਮਣੀਪੁਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਿਆ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਜ (ਅਸਾਮ ਅਧੀਨ) ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਾ ਦਰਜਾ ਮਿਲਿਆ। **ਮਿਜ਼ੋਰਮ** ਅਤੇ **ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਨੇਫਾ)** ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਣੇ।
22ਵਾਂ	**ਸਿੱਕਿਮ** (1975)	ਇਸ ਉੱਤੇ **ਚੋਗਿਆਲ** ਨੇ 1947 ਤੱਕ ਰਾਜ ਕੀਤਾ; ਫਿਰ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ 'ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਾਜ' (Protectorate) ਬਣਿਆ (ਭਾਰਤ ਇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਸੀ)। **36ਵਾਂ ਸੋਧ ਐਕਟ (1975)** ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰਾਜ ਬਣਾਇਆ।
23ਵਾਂ, 24ਵਾਂ, 25ਵਾਂ	**ਮਿਜ਼ੋਰਮ, ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੋਆ** (1987)	ਮਿਜ਼ੋਰਮ **ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਮਝੌਤੇ (1986)** ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਬਣਿਆ।

ਰਾਜ ਨੰ. State no.	ਨਵਾਂ ਰਾਜ New state	ਵੇਰਵਾ Description
26ਵਾਂ, 27ਵਾਂ, 28ਵਾਂ	**ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਉੱਤਰਾਖੰਡ, ਝਾਰਖੰਡ** (2000)	ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ** ਤੋਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।
29ਵਾਂ	**ਤੇਲੰਗਾਨਾ** (2014)	ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। **ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਐੱਨ. ਸ੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ** ਨੂੰ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (ਇਸੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਡਾਟਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਿੱਲ ਦਾ ਖਰੜਾ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।)

ਸਮਾਂ-ਰੇਖਾ: ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ TIMELINE: REORGANISATION OF STATES

- **1948** — **ਧਰ ਕਮਿਸ਼ਨ** (ਜੂਨ) ਅਤੇ **ਜੇ.ਵੀ.ਪੀ. ਕਮੇਟੀ** (ਦਸੰਬਰ)
- **1953** — **ਆਂਧਰਾ ਰਾਜ** — ਪਹਿਲਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਾਜ; **ਫ਼ਜ਼ਲ ਅਲੀ ਕਮਿਸ਼ਨ** ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ
- **1956** — **ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ** ਅਤੇ **7ਵੀਂ ਸੋਧ** — 14 ਰਾਜ, 6 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
- **1960** — ਬੰਬਈ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ — **ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ** ਅਤੇ **ਗੁਜਰਾਤ**
- **1963** — **ਨਾਗਾਲੈਂਡ**
- **1966** — **ਹਰਿਆਣਾ** ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
- **1971** — **ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼**
- **1972** — **ਮਣੀਪੁਰ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਮੇਘਾਲਿਆ**
- **1975** — **ਸਿੱਕਿਮ** (36ਵੀਂ ਸੋਧ)
- **1987** — **ਮਿਜ਼ੋਰਮ, ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੋਆ**
- **2000** — **ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਉੱਤਰਾਖੰਡ, ਝਾਰਖੰਡ**
- **2014** — **ਤੇਲੰਗਾਨਾ**
- **2019** — ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾਲ ਦੋ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਣੇ — **ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ** ਅਤੇ **ਲੱਦਾਖ**

ਅੱਜ ਦਾ ਭਾਰਤ: ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

India Today: States and Union Territories

- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ **28 ਰਾਜ ਅਤੇ 8 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼** ਹਨ।

ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 · Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019

- ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ **ਦੋ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ — ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ — ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ**।

- ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ **ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ** ਦੀ ਇੱਕ **ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (Legislative Assembly)** ਹੈ।
- ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ **ਲੱਦਾਖ** ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ **ਨਹੀਂ** ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ **ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ (Lieutenant Governor)** ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।



ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਕਸ਼ਾ: ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਰਾਜ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ · States and their Capitals

ਨੰ. No.	ਰਾਜ State	ਰਾਜਧਾਨੀ Capital
1	ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਅਮਰਾਵਤੀ
2	ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਈਟਾਨਗਰ
3	ਅਸਾਮ	ਦਿਸਪੁਰ
4	ਬਿਹਾਰ	ਪਟਨਾ
5	ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ	ਰਾਏਪੁਰ
6	ਗੋਆ	ਪਣਜੀ
7	ਗੁਜਰਾਤ	ਗਾਂਧੀਨਗਰ
8	ਹਰਿਆਣਾ	ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਨੰ. No.	ਰਾਜ State	ਰਾਜਧਾਨੀ Capital
9	ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਸ਼ਿਮਲਾ
10	ਝਾਰਖੰਡ	ਰਾਂਚੀ
11	ਕਰਨਾਟਕ	ਬੈਂਗਲੁਰੂ
12	ਕੇਰਲ	ਤਿਰੂਵਨੰਤਪੁਰਮ
13	ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਭੋਪਾਲ
14	ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ	ਮੁੰਬਈ
15	ਮਣੀਪੁਰ	ਇੰਫਾਲ
16	ਮੇਘਾਲਿਆ	ਸ਼ਿਲਾਂਗ
17	ਮਿਜ਼ੋਰਮ	ਆਈਜ਼ੋਲ
18	ਨਾਗਾਲੈਂਡ	ਕੋਹਿਮਾ
19	ਓਡੀਸ਼ਾ	ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ
20	ਪੰਜਾਬ	ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
21	ਰਾਜਸਥਾਨ	ਜੈਪੁਰ
22	ਸਿੱਕਿਮ	ਗੰਗਟੋਕ
23	ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ	ਚੇਨਈ
24	ਤੇਲੰਗਾਨਾ	ਹੈਦਰਾਬਾਦ
25	ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ	ਅਗਰਤਲਾ
26	ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਲਖਨਊ
27	ਉੱਤਰਾਖੰਡ	ਦੇਹਰਾਦੂਨ
28	ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ	ਕੋਲਕਾਤਾ

ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ · Union Territories and their Capitals

ਨੰ. No.	ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Union Territory	ਰਾਜਧਾਨੀ Capital
1	ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ	ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ
2	ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਨੰ. No.	ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Union Territory	ਰਾਜਧਾਨੀ Capital
3	ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਹਵੇਲੀ ਅਤੇ ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ	ਦਮਨ
4	ਦਿੱਲੀ	ਦਿੱਲੀ
5	ਲੱਦਾਖ	ਲੇਹ
6	ਲਕਸ਼ਦੀਪ	ਕਵਰੱਤੀ
7	ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ	ਸ੍ਰੀਨਗਰ (ਗਰਮੀਆਂ), ਜੰਮੂ (ਸਰਦੀਆਂ)
8	ਪੁਡੂਚੇਰੀ	ਪੁਡੂਚੇਰੀ

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਟਿੱਪ EXAM TIP

ਅਨੁਛੇਦ 3 ਦੇ ਬਿੱਲਾਂ ਲਈ **ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼** ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ/ਸੰਸਦ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਨਣ ਲਈ **ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ**। ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ: ਹੈਦਰਾਬਾਦ — ਪੁਲਿਸ ਕਾਰਵਾਈ; ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ — ਜਨਮਤ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ; ਕਸ਼ਮੀਰ — ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

ਜਲਦੀ ਦੁਹਰਾਈ QUICK REVISION

1. ਅਨੁਛੇਦ 1: ਇੰਡੀਆ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ, ਇੱਕ **'ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਘ'** ਹੈ; ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ **ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ** ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ।
2. ਅਨੁਛੇਦ 2: ਸੰਸਦ ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ **ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ** ਸਕਦੀ ਹੈ।
3. ਅਨੁਛੇਦ 3: ਸੰਸਦ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਫਲ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਮ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।
4. ਅਨੁਛੇਦ 4: ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ **ਸੋਧਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ** ਅਨੁਛੇਦ 368 ਅਧੀਨ — ਇਹ **ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ** ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
5. ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਲਈ **ਅਨੁਛੇਦ 368 ਅਧੀਨ ਸੋਧ** ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।
6. 552 ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ; 549 ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਆਂ; ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।
7. 1950: ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਨ (Part A, B, C, D) — **29** ਰਾਜ।
8. ਧਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜੇ.ਵੀ.ਪੀ. ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ; **ਆਂਧਰਾ (1953)** ਪਹਿਲਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਾਜ ਸੀ।
9. **ਫ਼ਜ਼ਲ ਅਲੀ ਕਮਿਸ਼ਨ** (Fazl Ali Commission) → ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 → **14 ਰਾਜ, 6 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼**।
10. ਅੱਜ: **28 ਰਾਜ, 8 ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼**; ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, **2019**।